

AKTUELT

Kristen helbredelse i dag

Tanker til et aktuelt tema

JAN-OLAV HENRIKSEN
PROFESSOR I SYSTEMATISK TEOLOGI, MF
 jan.o.henriksen@mf.no

Det finnes ikke en spesiell *kristen* form for helbredelse. Ut fra kristen teologi er det er langt mer adekvat å se det som at den Gud som kristne tror på, virker med sine skapende og helbredende krefter i mange ulike kontekster og sammenhenger, og i ulike religiøse tradisjoner. De veier som finnes til helse, og som Gud står bak, er knyttet til et stort repertoar av praksiser og sammenhenger. Så hvis vi skal snakke om "kristen helbredelse i dag", vil det måtte bety én av to ting, eller en kombinasjon av følgende: (1) Helbredelsespraksiser slik de kommer til uttrykk innenfor en kristen ramme, eller (2) helbredelse slik det fremstår innenfor rammen av refleksjonen over slike praksiser i kristen teologi. Det første er en tematikk som åpner for en mer empirisk – evt. også historisk informert – tilnærming, mens den andre er en prinsipiell og teoretisk drøftende tilnærming. I det følgende skal jeg nærme meg begge disse tilnærmingene, ved å ta utgangspunkt i en måte å tenke om religiøs erfaring på, som kan hjelpe oss å få et mer overordnet syn på hva det her handler om:

I sin klassiske *The Varieties of Religious Experience* skriver William James om hva som kjennetegner det han mener ligger under enhver religiøs tradisjon og dens trosinnhold, og som dermed også er den grunnleggende religiøse erfaring som alle slike tradisjoner bygger på: Det er erfaringen av at det er noe galt med vår naturlige tilstand, og at løsningen på dette problemet er at vi blir frelst fra denne tilstanden av det Wil-

liams kaller "Wrongness" ved å etablere en saksvarende forbindelse med høyere makter.¹ Selv om det er grunnlag for å diskutere om James har empirisk rett, gitt alle ulike religiøse tradisjoner som finnes, peker han likevel på forhold som er verd å diskutere og tenke over dersom vi skal utvikle en forståelse av hva "kristen" helbredelse kan eller skal være.

Erfaringen av at noe er galt, kan melde seg på mange måter: Den kan oppleves i forhold til skyld og skam, men også i forhold til helse og manglende tilgang til ressurser, for bare å nevne noe. Den leder også som regel nokså umiddelbart til spørsmål om "Hva er galt med meg?", "Hva har jeg gjort for å fortjene dette?", "Hvorfor rammer dette meg?" eller "Hvordan kan jeg bli kvitt dette?". Det er to ting som umiddelbart er viktig å si i møte med slike spørsmål: Det ene er at de representerer viktige eksistensielle spørsmål som sier noe om en grunnleggende erfaring i menneskelivet, som de fleste før eller senere er stilt overfor. Det andre er at det krever en god del klokskap å møte denne type erfaringer og denne type spørsmål, og det er slett ikke alltid at teologien har vært i stand til å gjøre det på en god måte.

En ikke uvanlig måte å møte slike erfaringer på fra religiøst og kristent hold har vært å forklare "wrongness" med at dette er noe som skyldes menneskets synd, uansett hvordan dette forstås (som moralsk eller som teologisk størrelse, i det siste tilfellet gjerne også som mangel på tro).

Om vi ser jo at det i en del tilfeller er ganske forenkende modeller som bygger på en slik forståelse, når mennesker gis ansvaret for sin sykdom, og forutsetningen for helbredelse presenteres gjennom å tro mer eller bekjenne sine synder. Heldigvis har kirkens historie gitt oss et mer nyansert syn på dette, ikke minst takket være den nyanserte oppfatningen vi finner i Bibelen selv.

Historikeren Amanda Porterfield har skrevet *Healing in the History of Christianity*,² der hun går gjennom hvilken rolle helbredelse har spilt i kristendommens historie. En viktig fortjeneste ved hennes bok er at hun forstår temaet mer omfattende enn det som handler om varme hender og liknende fenomener. Hun får tydelig frem hvor viktig helbredelse har vært for den kristne kirken, og argumenterer grundig for det har vært et grunnleggende fokus på det gjennom hele kirkens historie. Det henger nok ikke minst sammen med det William James peker på, nemlig at kristendom også er en religion som forholder seg til det som handler om erfaringer av "wrongness". Til tross for mangfoldet av kirker og kristendomsformer er det mange likheter i måten de ulike kristne tradisjonene har forholdt seg til helbredelse på. Og ikke nok med det: Hun mener at temaet helbredelse synes å ha vært en drivende kraft i måten ulike kristendomsformer har utviklet seg på. Ulike trekk i både Det gamle og Det nye testamentet har bidratt til dette:

Den viktigste bakgrunnen for at kirken har hatt fokus på helbredelse, er selvsagt at Jesus selv helbredet. Helbredelse var en sentral del av Jesu eget virke – og dette har vært noe kirken ikke har kunnet overse. Ett av evangeliene oppsummerer hele Jesu virke på denne måten: "Han underviste i synagogene deres, forkynte evangeliet om riket og helbredet all sykdom og plage hos folket" (Matt 4,23). Evangelieforkynning og helbredelse har derfor hørt sammen siden kirkens begynnelse. En kan kanskje også med en viss rett si at evangeliet inneholder et løfte om at mennesker skal bli helbredet en gang – selv om ikke alle erfarer det her og nå.

I mye av kirkens historie har helbredelse vært satt i sammenheng med omvendelse og tilgivelse for synd. Dette peker tilbake til Det gamle tes-

tamentets livsforståelse som forbandt velsignelser fra Gud med helse, fruktbarhet og velstand, og å ha et rett forhold til Gud. Til tross for at Jesus problematiserte forbindelsen mellom sykdom eller ulykke og synd (se Luk 13 og Joh 9), har det fortsatt å være en dominerende tanke-måte opp gjennom historien. Men vi må forstå Jesu måte å nærme seg dette på som befriende: Han har som mål å få frem at mennesker ikke uten videre har ansvar for sin sykdom. Samtidig fikk hans egen praksis som helbreder frem at Gud ønsker å befri sin skapning fra plager, sykdom og ulykke. Det er fremdeles en utfordring for kirken å få frem på en tydelig måte at vi ikke kan spore sykdom tilbake til menneskers synd. Det vil både være i overensstemmelse med hvordan Jesus snakket om dette, og kunne frita mennesker fra tunge byrder de bærer i tillegg til sykdommen sin.

Forbindelsen som Bibelen tegner opp mellom Kristi kropp og kroppene til dem som er deltakere i det kristne fellesskapet, utgjør et annet motiv som har hatt betydning for den sentrale plassen helbredelse har hatt i kirkens historie. Ikke minst har kristne forstått oppstandelsen som mer enn en overvinnelse av døden: Oppstandelsen sier at det kroppslige livet er viktig og ikke kan avvikles som uvesentlig. Kroppen er også omkranset av Guds omsorg. Det gjelder Jesu kropp, og alle andre kroppene.

Når kristendommen gjennom hele sin historie har lagt vekt på at helbredelse er en del av de godene den søker å formidle til mennesker, henger det sammen med overbevisningen om at Gud vil det gode for menneskene Gud har skapt. Med dette som bakgrunnsmotivasjon har kristne hentet teknikker og ideer fra eksisterende kunnskap som finnes i andre religioner og fra ulike former for medisinsk praksis. Dermed er ønsket om å spre budskapet om frelse knyttet sammen med folks behov for å bli befridd fra plager og sykdom. Porterfield mener at mye av kristendommens suksess som verdensreligion henger sammen med dens evne til å fremstå som effektiv for å sikre mennesker en hel rekke frelsesgoder der helse inngår som en viktig del. Måten kristendom har hatt fokus på helse på, er likevel ikke begrenset til spesielle helbredelsesformer: Kristne har stått bak utviklingen av hel-

setjenester og sykehus og har ikke begrenset dette til mer "ekstraordinære" former for praksis.

Kristne tradisjoner har derfor hatt et åpent, dynamisk og ganske pragmatisk forhold til ulike måter å hjelpe mennesker med helseutfordringer på. Er det da i det hele tatt en spesiell kristen måte å nærme seg helbredelse på? Det spesielle her er at kristne kan se praksiser for å helbrede i forlengelsen av Jesu budskap om frelse og de helbredelsene han gjorde. Jesus er en kilde til helse, og han kan gjenskape menneskelige helhet og fellesskap. Å forstå Jesu virke slik åpner også for å akseptere et mangfold av ulike veier til helse. Porterfield sier derfor også at noen tror på Jesus fordi de blir helbredet, mens andre blir helbredet fordi de tror. Ettersom helse er av sentral betydning for alle mennesker, er det at mennesker kan få sjanser til å bli helet viktig for at kristentroen kan få konkret betydning i livet deres. Det gjelder den dag i dag også: Mange som opplever en behandling med varme hender kan fortelle om hvordan dette gir en helt konkret og spesiell erfaring av at Gud virker, som ikke er så lett tilgjengelig i andre praksiser som kan gjøre mennesker friske. Og nettopp dette gir anledning til refleksjoner som går ut over dem Porterfield gir oss sjansen til.

William James sier at muligheten for en religiøs erfaring ligger i at det etableres en allianse med høyere makter som hjelper en å overvinne tilstanden av "wrongness". Hvis dette er riktig, betyr det at det som teller som "høyere makter", må forstås som noe avgrenset, bestemt. Det kan ikke gjelde som noe allment, hverdagslig, lett tilgjengelig. Denne måten å tenke på forutsetter at man kan skjelne mellom natur og nåde, skapelse og frelse, profant og hellig, ordinært og ekstraordinært.

En slik tenkemåte, som forutsetter skarpe skjelninger, gjør det mulig for kristne å snakke om "religiøs helbredelse" som noe som er forårsaket av andre årsaker enn dem som etablert medisin har mulighet for å gi tilgang til. Dette har som umiddelbar effekt at man ikke tenker om helbredelse i en normal, hverdagslig setting som en "religiøs" helbredelse – selv om man kan takke Gud for at man er blitt frisk, og kan ha bedt om at Gud må virke gjennom legens hen-

der og klokskap. Den spesifikt religiøse helbredelsen henviser til det ekstraordinære, det som går ut over det vanlige. Jeg synes det er grunn til å stille spørsmålsteget ved denne måten å tenke på at en rekke grunner.

For det første bidrar det til å underkjenne at Gud virker til helbredelse på mange måter og til å gjøre en type helbredelse med religiøst signifikant enn andre typer.

For det andre bygger dette opp under et virkelighetsbilde der en sekulær forståelse av verden forsterkes, fordi Guds virke ikke tenkes å være like mye til stede i ulike former for helende tjeneste. For å sette det på spissen: En lege kan like mye formidle alliansen med de høyere makter, som gir anledning til helbredelse, som en healer kan. Men fordi legen vanligvis ikke fortolker sitt virke og sin praksis som en eksplisitt kristen eller religiøs virksomhet i vår kultur, gir hennes praksis ikke noen sjanser for å erfare dette som et sted der Gud virker.

For det tredje er en fortolkning av helbredelse fra sykdom, som tolkes i rammen av at Gud virker gjennom sin nåde og spesielle inngripen, med på å tolke menneskelivet innenfor en ramme der natur og nåde, eller synd og nåde, utgjør den rammen dette forstås innenfor. Det gjør at sykdommens "wrongness" forbindes enten med en ufullkommen menneskelig natur eller med en tilstand av synd. Helbredelsen gjennom Guds inngripen er derfor noe som tenkes å skulle overvinne dette. På dette punktet tror jeg det er grunn til å utvikle kristen teologi videre. En som har vist vei i denne sammenheng, er David Tracy.

Tracy har i et nyere bidrag pekt på at kristen teologi har en underutviklet forståelse av *det tragiske*. Det tragiske er det som rammer oss uten at det kan føres tilbake til en "wrongness" i oss selv; det er en del av tilværelsens innebygde vilkår, så å si. "Most natural afflictions and sufferings, however, cannot be accorded either to God as "acts of God" or to human sin."³ I en detaljert gjennomgang av Augustin, som er den som mer enn noen har formet vestlig teologis fortolkningsrammer for det vonde, argumenterer Tracy derfor for at i stedet for å føre alle erfaringer av det onde tilbake til synd, ville Augustin vært tjent med å anerkjenne at det også er et

konstitusjonelt tragisk element i menneskelivet, som ingen kommer unna, men som de heller ikke kan gjøres ansvarlige for.⁴

Tracys refleksjoner har mye støtte i det bibelske materialet. Det er mulig å lese mye tragedie ut av fortellinger i både Det gamle og Det nye testamentet, og ikke minst er det grunn til å se anerkjennelsen av det tragiske som en hovedgrunn til at Jesus avviser en direkte eller umiddelbar sammenheng mellom synd og sykdom. Samtidig gir dette oss sjansen til å ha et mer realistisk og nøkternt forhold til Guds virke når det gjelder helbredelse, så lenge vi lever på denne verdens vilkår: Selv om Gud – mange ganger og på mange måter – skaper muligheter for å finne veier ut av sykdom og lidelse, vil slik fenomener melde seg igjen og igjen. Det nådefulle og nyskapende i helbredelser her og nå tar ingen bort fra tilværelsens vilkår – eller fra det tragiskes fortsatte nærvær og mulighet.

Det finnes mange veier til helse, og ulike muligheter for å komme ut av den erfaring av "wrongness", som menneskelivet er rikt på. Men vi blir ikke kvitt den tragiske dimensjonen i menneskelivet. Det kristen teologi kan si, er at den omsorg Gud har for det hele mennesket, ikke innebærer et løfte om å bli kvitt det tragiske, men et nådig og solidarisk nærvær i det, som noen ganger også kan gi bedre livsmuligheter. Menneskelivets sårbare sider, og vår tilstand av å være utlevert til vilkår som kan ramme oss, og som vi ikke er herre over, beskrives også i evangelienes mange fortellinger om mennesker som lider, og som søker hjelp hos Jesus. Disse fortellingene må leses som en motsats til idealiseringen av "the human condition". Helbredelse handler om det hele mennesket – og om å frigjøre fra det som fanger, enten det er synd, eller det er sykdom. Men frigjøring er ikke alltid det samme som å legge bak seg; det kan også handle om å komme til rette med det tragiske og ufrakommelige i "the human condition" uten å ta bort håpet om at noe kan bli bedre. Gud er hos den som erfarer det tragiske, selv om Gud ikke nødvendigvis opphever det.

Det jeg har sagt så langt, kan derfor oppsummeres i følgende punkter:

- Det er ingen grunn til å etablere et sterkt skille mellom kristen helbredelse og andre

typer helbredelse. Gud virker i alle former for frigjøring fra det som binder menneskers liv og livsutfoldelse.

- Helbredelse overvinner ikke det tragiske som et av tilværelsens grunnleggende elementer.
- Vi trenger å se på sykdom og helbredelse innenfor en annen teologisk fortolkningsramme enn natur/nåde eller synd/nåde.

Hvis vi nå går tilbake til William James forståelse av religiøs erfarings andre ledd, nemlig alliansen med høyere makter for å overvinne tilstanden av "wrongness", kan vi se ulike former for praksiser som uttrykk for hvordan denne alliansen kommer til uttrykk: Det skjer gjennom forbønn, som legger den syke og hans eller hennes tilstand frem for Gud. Slik bønn kan skje i en avgrenset og privat sammenheng, men vi finner den også etablert som et diskret liturgisk ledd i f.eks. Den episkopale kirken i USA. Noen ganger er forbønn også kombinert med salving. I kristen sammenheng er bønn også noe som får en offentlig karakter i virket til såkalte mirakelpredikanter. Mer i det stille er virket til kristne healere som blir kjent gjennom jungeltelegrafer, og som praktiserer det som kalles for "varme hender". Noen av disse praksisene har det jeg vil kalle sakramentlignende karakter, når de knytter sammen fysiske og sansbare erfaringer med forkynnelse og forbønn.

I sin forskning om mennesker som er involvert i praksiser med healing, har Meredith McGuire konstatert av majoriteten av dem hun har snakket med, oppfatter fysisk og emosjonell helse, åndelig fordykning og vekst, og erfaringen av velvære som vevd sammen. Behandlingsformer som forbinder sinn, kropp og sjel i en enhet, er derfor viktig for dem. Kristen praksis med helbredelse kan fremme en mer helhetlig forståelse av sammenhengen mellom sinn, kropp og åndelighet enn det som kommer til uttrykk i medisinske behandlingsformer. Oppmerksomheten rundt sammenhengen mellom åndelighet og helse har så å si brutt frem på tvers av slik "moderne" kunnskapsformer. McGuires innsikter kan gi frimodighet til mennesker som opplever at rammene for medisin og teologi blir for trange til å gi plass til deres egne erfaringer og behov.

Det er særlig ett poeng i McGuires studier jeg vil fremheve betydningen av: At mennesker som er involvert i praksiser med healing, også blir del av et fellesskap. Grunnen til at jeg fremhever dette, henger sammen med innsikter som er vokst frem i mitt pågående arbeid med fenomenet skam: Sykdom skaper erfaringer av å være annerledes, utenfor, marginalisert. Å få ta del i et fellesskap der man er sett og ivaretatt, og der mennesker kan dele sine erfaringer av det tragiske, kan skape en annen forståelse av at dette er en del av det som kan ramme alle. Gode fellesskap kan motvirke skam, og dermed også i seg selv bidra til helbredelse i betydningen å komme til rette med helheten i sitt eget liv og få tilgang til nye livsressurser.

I likhet med andre poenger jeg har fremhevet, har også dette en bibelsk bakgrunn: Når Jesus helbreder, overvinner han også det i menneskers liv, som stiller dem utenfor fellesskapet i skam. Det kristne fellesskapet skal være et skamfritt fellesskap, et fellesskap der det som skaper forskjeller, gir sjansen til å utforske tilværelsens mangfold og rikdom, ikke et sted der idealer om "det normale" stiller mennesker utenfor og marginaliserer dem. Fellesskapet skal ivareta mennesker i deres sårbarhet, ikke eksponere dem ytterligere for den.

Et siste tema som handler om sårbarhet, er knyttet til dem som utnytter mennesker som er syke, ved å ta betaling for forbønn eller helbredelse. Når noen forsvarer dette med å peke på at Jesus og disiplene også mottok understøttelse fra sine tilhengere, er det et misforstått forsvar for en teologisk tvilsom praksis. At noen tar betalt for forbønn eller for å praktisere nådegaver,

forkludrer hele forståelsen av livet og alle dets muligheter som en gave fra Gud. Når det kristne fellesskapet forvalter helsebringende gaver på Guds vegne og overdratt dem av Gud, er det av nåde, ikke som en anledning til å sko seg. Allerede i tidlig kristen tid finner vi advarsler mot dem som utnytter andres kristne tro til egen vinning – i *Didaché* (12,4) kalles de for "kristuskremmere". Dersom noe skal ha karakter av å være en "kristen helbredelsespraksis", måtte det være nettopp at en slik praksis synliggjør troen på en nådig og omsorgsfull Gud som skaper et fellesskap der nådens gaver er fritt tilgjengelig for alle som søker dem, uten krav om betaling eller annen form for godtgjørelse.

Litteratur

- Didaché: De 12 Apostlers Lære : Herrens Lære Til Folkeslagene Ved De 12 Apostler.* 2. oppl. ed. Tromsø: Prytz agenturers forl., 2000.
- James, William. *The Varieties of Religious Experience : A Study in Human Nature.* Penguin Classics. New York ; London: Penguin Books, 1985.
- McGuire, Meredith B. and Debra Kantor. *Ritual Healing in Suburban America.* New Brunswick: Rutgers University Press, 1988.
- Porterfield, Amanda. *Healing in the History of Christianity.* Oxford; New York: Oxford University Press, 2005.

Noter

- 1 William James, *The Varieties of Religious Experience : A Study in Human Nature*, Penguin Classics (New York ; London: Penguin Books, 1985), 508.
- 2 Amanda Porterfield, *Healing in the History of Christianity* (Oxford ; New York: Oxford University Press, 2005).
- 3 Se David Tracy, "Augustine Our Contemporary: The Overdetermined, Incomprehensible Self" i: *Augustine Our Contemporary: Examining the Self in Past and Present*, edited by Willemien Otten, Susan E. Schreiner (Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 2018), 51.
- 4 Cf. *ibid.*, 62.
- 5 Se Meredith B. McGuire and Debra Kantor, *Ritual Healing in Suburban America* (New Brunswick: Rutgers University Press, 1988).